Transkripti i intervistës me ministren Snežana Paunović në emisionin „Naispričano“

Hyrja dhe rritja në Pejë

Prezantuesja: Disa qytete mbeten përgjithmonë adresë, ndërsa disa bëhen kujtim që njeriu e mban me vete kudo që shkon. Sonte flasim për fëmijërinë dhe rininë e ndërprerë nga historia, për qytetin e lindjes që mbeti në zemër, për Kosovën e Metohinë dikur dhe sot, për njerëzit që u desh të linin shtëpitë e tyre, por jo edhe rrënjët e tyre. Si duket kur fati kthehet në mision politik? A mund të shndërrohet barra e së kaluarës në përgjegjësi ndaj së ardhmes? Dhe sa ndikojnë kujtimet e fëmijërisë në vendimet që merrni sot në majat e shtetit?

Nga vajza që u rrit në Pejë dhe studioi në Prishtinë, përmes viteve që ndryshuan fatin e një populli të tërë, deri te angazhimi politik shumëdekadësh dhe funksioni ministror. Sonte zbulojmë historinë e jetës së një gruaje që rrallëherë flet për veten, por shumë më shpesh për shtetin, popullin dhe Kosovën e Metohinë. Sonte bisedoj me ministren e Administrimit Shtetëror dhe Vetëqeverisjes Lokale të Republikës së Serbisë, Snežana Paunović. Ministre, mirëmbrëma dhe mirë se erdhët në „Naispričano“.

Snežana Paunović: Mirëmbrëma. Ju falënderoj për ftesën dhe ju falënderoj për prezantimin.

Prezantuesja: Prezantimi ishte mjaft emocional, ashtu siç është emocional edhe rritja juaj në Kosovë e Metohi. Keni lindur në vitin 1975 në Pejë. Atje keni kaluar fëmijërinë, rininë, keni studiuar dhe jeni diplomuar në Universitetin e Prishtinës, dhe mendoj se jeni një nga politikanët që ndoshta e njeh më së miri mentalitetin dhe nevojat e popullit serb nga Kosova e Metohija. Dhe do t'ia filloj nga rrethanat e paraluftës, ministre, që nga rritja juaj në Pejë pranë Patriarkanës së Pejës, nga studimet në Prishtinë, nga një bashkëjetesë e atëhershme qytetare, nëse mund të themi, multietnike në Jugosllavinë e madhe.

Snežana Paunović: Uh, faleminderit edhe një herë. Së pari më prekët, më lëvizët nga ajo korniza bazë e një politikani kur dëgjova prezantimin tuaj, por do të kthehem shkurtimisht te qytetet që janë adresë. Ndoshta jam më e lumtura sot duke dëgjuar prezantimin tuaj që Peja ime është ende adresa ime. Çdo gjë tjetër është një situatë e përkohshme.

Po, ishte bekim të rriteshe në Patriarkanën e Pejës, në oborrin e Patriarkanës së Pejës. Supozoj se merrni me vete jo vetëm atë bekim, por, besomëni, edhe obligimin ndaj vlerave të një shenjtërie të tillë. Dhe ajo disi ju kujton që gjatë jetës çdo gjë që bëni, ta bëni duke pasur parasysh obligimin që keni ndaj oborrit tuaj, nëse do ta quajmë kështu. E për të gjithë serbët e Kosovës e Metohisë, sidomos nga Peja, oborri i Patriarkanës së Pejës ishte oborr, strehë, vend ku shkoje për t'u dashuruar, për të takuar njerëzit që do, për t'iu përkushtuar lutjeve për të cilat e dinit se ishin të nevojshme, veçanërisht kur jeni serb në Kosovë e Metohi. Dhe këtë e kemi mësuar që të vegjël. Këtë supozoj se ta mësojnë gjyshet që kaluan golgotën e Kosovës e Metohisë në disa vite para nesh, por ajo disi përgjatë shekujve, për fat të keq, nuk dallon shumë.

Rrethanat e paraluftës dhe shkollimi

Prezantuesja: Rrethanat ishin të tilla që në Prishtinë keni studiuar në universitet së bashku me njerëz që disa vite më vonë do të gjendeshin në anën tjetër, madje edhe si kriminelë lufte e terroristë, e një ditë edhe si politikanë dhe kreu politik i shtetit të rremë të Kosovës.

Snežana Paunović: Ne e kemi përfunduar shkollën fillore, për shembull, të gjithë plotësisht të barabartë, sipas një programi, krahas gjuhës amtare serbe dhe asaj joamtare shqipe, për të cilën nuk kishte

hapësirë që të kishit një qëndrim si ndaj ndonjë gjuhe të huaj. Jo, ajo duhej ditur. Uh, dhe përsëri, me siguri në varësi të asaj se çfarë njeriu ose çfarë fëmije keni qenë, sa i përkushtuar, ne disi – ose të paktën krijoj këtë përshtypje subjektivisht, e mund të jetë se jam subjektive – e kemi mësuar atë me më shumë vetëdije sesa që ata e pranonin serbishten si të tillë. Për ta serbishtja ishte një dënim i rëndë, ndërsa ne e respektonim faktin që ata ekzistojnë dhe se kjo është një nga mënyrat për t'u kuptuar. Para së gjithash, kemi jetuar me ta.

Kur jeni fëmijë nuk e keni shumë parasysh se kush çfarë është. Jam rritur me një shoqe të mirë që ishte shqiptare. Nëna e saj ishte myslimane, e dinte serbishten më mirë se unë shqipen, por me kohën krahas saj e mësova shqipen deri në përsosmëri. Që do të thotë se ai fillim i rritjes ishte ngushtë i lidhur me traditën e tyre, zakonet e tyre, me gjuhën e tyre si të tillë.

Shkolla e mesme tashmë na ndau. Pasi i përkas gjeneratës që pati fatin ose fatkeqësinë të jetojë transformimin e Kosovës në atë kuptim në të cilin ai ndodhi. Nuk ka rëndësi se si e shohin njerëzit sot, si pozitiv apo negativ, ai ndodhi. Ndodhi që nga të jetuarit si pakicë në vendin tënd, deri te të bërit të vetëdijshëm se ky është vendi yt dhe se nuk ka asnjë pakicë që mund të kërcënojë të drejtat e tua elementare. E kjo ndarje ndodhi diku kur u regjistrova në shkollën e mesme. Atëherë ata tashmë vendosën të largoheshin nga sistemi i rregullt shkollor i Republikës së Serbisë dhe organizuan mësimin nëpër shtëpi, podrume, e kudo tjetër. Kjo zgjati për një dekadë të tërë.

Kjo është ajo ku ata luajtën më vonë dhe akuzuan Serbinë që gjoja nuk u dha mundësi. Dua të them, ato ishin improvizime të tilla, spine të tilla të pakuptueshme për atë kohë. Sikur kjo të ndodhte sot, me siguri këto gjenerata ose teknologjia ka arritur në atë nivel sa ne e kuptojmë më mirë se çfarë është spini, çfarë është mashtrimi, çfarë është një gjendje e modifikuar. Ndërsa ne kishim situata ku në shkollën e mesme ata gjoja pësonin papritur helmim nga uji që e pinim të gjithë së bashku, dhe kjo vetëm ata, ekskluzivisht dhe vetëm ata. Dhe që ajo pamje të shkonte në botë si një pamje plotësisht racionale – „fëmijët e helmuar shqiptarë në Kosovë“. Dua të bëj me dije se kjo është aq bizare, por hap pas hapi çoi në bombardimin e një vendi sovran. Pra, asgjë që ndodhi në parafazë si motiv për ndërhyrjen e NATO-s, pa vendim të Këshillit të Sigurimit, nuk ishte një histori reale.

Hyrja në SPS dhe roli i Sllobodan Millosheviqit

Prezantuesja: Në vitin 1992 anëtarësoheni në SPS. A e bëni këtë në atë moment sepse po ai Sllobodan Millosheviq ndryshon politikën e shtetit të Serbisë ndaj popullit nga Kosova e Metohija?

Snežana Paunović: Absolutisht, pa asnjë dilemë. Atëherë statuti i Partisë Socialiste të Serbisë linte mundësinë që në moshën 16-vjeçare të merrni kartën e anëtarësisë. Në moshën 18-vjeçare mund të jeni pjesë e organeve, por në moshën 16-vjeçare mund të jeni anëtar. Dhe kjo ishte një eufori në Kosovë e Metohi.

Pse? Nga një cikël që nënkuptonte se, kur ndodhte ndonjë shfaqje shkollore, ju kishit sulm ndaj fëmijëve që mbanin veshje kombëtare serbe ose malazeze (sepse Peja është një qytet që kishte një përqindje të madhe të migrimit malazez që nga periudha pas Luftës së Parë Botërore). Ata sulmoheshin fizikisht vetëm sepse kishin veshjen e Serbisë apo veshjen malazeze, kush çfarë kishte në atë koleksion (këto zakonisht, si edhe ato këshillat, i kishin gjyshet, apo jo?). Dhe atëherë ju e kuptoni se nuk keni më të drejtë.

„Moravac“ nuk ishte valle nacionale – unë jam e mërzitshme, kjo me siguri nuk është emisioni i parë ku flas për këtë, por më duket se duhet folur vazhdimisht për këtë – por ishte „nga Vardari e deri te Triglavi“. Vëllazërim-bashkimi, i cili nuk ishte më në fuqi askund tjetër, vetëm në Kosovë e Metohi ishte një paravan për një terror serioz shqiptar. Komunistët shqiptarë, të cilët drejtonin komitetin krahinor në atë kohë, praktikisht kishin autorizimet e republikës sipas Kushtetutës së vitit 1974 dhe i përdornin ato pa mëshirë. Nga ana tjetër, ekzistonte një numër i serbëve që merrnin pjesë në të gjithë këtë në heshtje. Ndoshta është mëkat t'i akuzoj sot, nuk janë as të gjallë, por kështu ishte. Për mua nuk ishte kurrë e qartë se si nuk e kuptuan se çfarë po ndodhte derisa u krijua një lëvizje popullore e cila thjesht u desh të kërkonte mbrojtje nga Serbia.

Dhe derisa u shfaq Millosheviqi me atë fjalinë e famshme, të cilën sot e interpretojnë në mënyra të ndryshme, por: *„Askush nuk guxon t'ju rrahë!“*. Për serbët në Kosovë e Metohi ajo nuk ishte vetëm një fjali që dikush erdhi dhe e shqiptoi, por një premtim që Sllobodan Millosheviqi e përmbushi.

Është një ndjenjë e çuditshme kur ju si fëmijë jeni të lumtur sepse dëgjoni popullin duke skanduar „arrestoni Vlasin“, sepse Azem Vlasi ishte, së bashku me Kaqusha Jasharin, një nga liderët e komunistëve të krahinës në atë kohë. Ajo që unë nuk e dija atëherë, por e dinin prindërit, gjyshërit dhe gjyshet, është se ata menjëherë pas Luftës së Dytë Botërore blinin strategjikisht pronat serbe, duke formuar kështu pjesë etnikisht të pastra të Kosovës e Metohisë, të cilat më vonë dolën të ishin fole e UÇK-së. Para së gjithash flas për zonën e Drenicës e cila ishte vërtet e formuar strategjikisht. Madje, nëse më kujtohet mirë, 42 fshatra ishin etnikisht të pastra shqiptare dhe ishin të lidhura me llogore. Kjo është një infrastrukturë serioze. Ndër të tjera, këto janë edhe fshatrat Junik dhe Prekaz i Poshtëm, dhe e gjithë kjo është afër Pejës. E gjithë kjo është ajo pjesë që shkon nga Peja drejt Deçanit, Gjakovës dhe Prizrenit.

Prandaj unë shpesh them se ata luftuan praktikisht për Metohinë, me gjithë respektin për Kosovën qendrore, që të mos më keqkuptojë kush. Por Metohija u mjaftonte strategjikisht për shumë arsye, para së gjithash për shkak të kufirit me Shqipërinë. E pastaj edhe për shkak të nevojës për të anuluar autenticitetin, historinë dhe identitetin e serbëve, duke shkatërruar Pejën dhe Prizrenin si dy kryeqytete – njëri perandorak, tjetri fetar respektivisht kishtar. Selia e kishës ortodokse dhe selia e carit të madh Dushan. Shumë vetëdijshëm bënin çdo gjë që bënin para një, e besomëni ndoshta edhe jo aq të zhvilluar, vetëdije të popullit serb në Kosovë e Metohi, e akoma më pak në Serbinë qendrore.

Konfliktet në Kosmet dhe ngjarjet e vitit 1998

Prezantuesja: Këtë dëshiroj t'ju pyes, ministre. Për fat të keq, është e vështirë kur lexoni se lufta në Kosovë filloi në vitin 1998 me ndërhyrjet e policisë serbe kundër UÇK-së terroriste, dhe pastaj ju nga Kosova dëshmoni se ajo luftë filloi shumë më herët dhe zgjati shumë më gjatë.

Snežana Paunović: Unë nuk e di nëse ajo ka përfunduar ndonjëherë. Që nga Lidhja e Prizrenit dhe ato dokumentet e tyre strategjike për formimin e Shqipërisë së Madhe, ajo luftë nuk ka ndalur kurrë. Dhe viktimat kanë ekzistuar gjithmonë, vetëm është pyetja se a do t'i kujtojmë të gjithë ata. Nuk është vrarë Branka Gjukiq në vitin '98, por shumë më herët, si dhe Gjorgje Martinoviq. Branka dhe Gjorgje janë ndoshta më të njohurit për opinionin serb, por ka shumë njerëz që kanë pësuar në atë mënyrë. Shumë njerëz janë vrarë në arat e tyre, janë vrarë nën pretekste të rreme, u janë lëvizur kufijtë e tokave, u është grabitur toka. E gjithë kjo bëhej nën patronazhin e pushtetit që e arsyetonte këtë me gjoja „nacionalizmin serb“. Nëse dikujt i ndodh diçka, atëherë serbi është fajtor sepse ai është „nacionalizmi i madh serb“. Dhe kjo është një paralele që me kohën u tregua përgjatë historisë: sa herë që nuk keni

çfarë të thoni, atëherë përdorni „nacionalizmin e madh serb“ si arsyetim për terrorin tuaj ndaj një populli. Dikur kjo ishte manir i shqiptarëve, e tani është manir i shumë njerëzve, përfshirë edhe ne vetë kur qërojmë llogaritë me njëri-tjetrin, dhe kjo është ndoshta humbja më e madhe e gjithë kësaj historie.

Prezantuesja: Snežana, ne tani vijmë te ato vitet kthesë, te viti '98 kur vjen deri te reagimi i shtetit ndaj asaj që po ndodh, ndaj shtypjes së popullit serb, ndaj sulmeve tashmë të organizuara terroriste të UÇK-së, të cilën Shtetet e Bashkuara të Amerikës shpejt e njohën si ushtri çlirimtare. Nga ana tjetër, si pikë referimi merret edhe aksioni i policisë serbe në fshatin Prekaz i Poshtëm në vitin 1998, kur policia serbe likuidon jo vetëm udhëheqësin e UÇK-së Adem Jasharin, por edhe tërë familjen e tij, ku u vranë mbi 50 anëtarë të familjes Jashari, përfshirë gra dhe anëtarë të mitur. Këtë e xhirojnë mediat botërore dhe këtu arrin mbështetja nga e gjithë bota për popullin shqiptar në luftën kundër „hegjemonisë së madhe serbe“. Unë ju pyes tani, krahas asaj gënjeshtre të madhe dhe propagandës mediatike, çfarë duhej të bëhej ndryshe? Cilat ishin gabimet e politikës së Millosheviqit gjatë tërë vitit 1998 deri në nënshkrimin e Marrëveshjes së Kumanovës?

Snežana Paunović: Ajo që është pafundësisht e rëndësishme për mua që ta themi të paktën sot është se Adem Jashari ishte një njeri i cili me grupin e tij terrorist pamundësonte lëvizjen në rrugën magjistrale midis Pejës dhe Prishtinës. Në atë rrugë kanë vdekur serbë, në atë rrugë janë ndaluar familje. Dhe kur e kuptuam se kemi ndërprerje të akseve rrugore, nuk reagoi policia serbe dhe ushtria jugosllave në atë kohë vetëm ashtu kot. Ne kemi viktima serioze nga sulmet e atyre terroristëve. Në fillim ato ishin grupe të vogla, mirëpo ajo ishte një ushtri seriozisht e organizuar që nga momenti i parë, vetëm është pyetja se sa ne kishim vetëdije për këtë.

Pse vdiq familja e Adem Jasharit? Sepse ai fshihej pas tyre, ai i sakrifikoi ata. Adem Jashari nuk ishte ndonjë luftëtar i madh, ai, si të gjithë ata, ishte një frikacak i madh i fshehur pas grave dhe fëmijëve. Dhe tani po kthehem në vitin 1981, në demonstratat e tyre të para kur kërkonin „Republikën e Kosovës“ – edhe atëherë në rreshtin e parë i kishin gratë dhe fëmijët. Çdo herë kur rebeloheshin për diçka, nxirrnin gratë dhe fëmijët para vetes. Aq për guximin e tyre.

E tani për mangësitë tona dhe për budallallëkun tonë: po të isha unë Sllobodan Millosheviqi, do ta pastroja etnikisht Kosovën në vitin '98. Dhe ky është kualifikimi më i ashpër që kam shqiptuar ndonjëherë në jetën time, por jo në atë mënyrë që t'i likuidoja ashtu siç ata përpiqen ta pastrojnë etnikisht Kosovën, por në atë mënyrë që kushdo që nuk ndihet si banor i Republikës Federale të Jugosllavisë ta lëshojë atë dhe të shkojë në vendin e tij amë. Ndërsa ata që ishin përcaktuar për aksione terroriste të likuidoheshin në mënyrën siç qërohen llogaritë me terroristët kudo në botë edhe sot, e lere më në atë kohë.

Mirëpo, Sllobodan Millosheviqi, por as vetë Partia Socialiste e Serbisë, kurrë nuk kanë pasur ndaj kësaj një qëndrim siç kam unë. Nga unë sot, në vite të pjekura, flet edhe pikëllimi edhe zemërimi, dhe lehtësisht mund ta them këtë. Është shumë më e lehtë për mua ta them këtë sesa që ka qenë për dikë ta bënte këtë në vitin '98. Megjithatë, fati i Sllobodan Millosheviqit nuk do të ndryshonte su堅shtimisht madje edhe sikur të bënte një gjë të tillë. Tashmë e kishin shpallur si „kasapin e Ballkanit“, ndonëse pas Dejtonit shihej si faktor i paqes dhe stabilitetit në Ballkan. Është shndërruar në fajtor në bazë të improvizimeve të pastra, siç ishin Reçaku e të tjerat. Për Reçakun mos të flasim, gjyqtarja Danica Marinkoviq edhe sot mund të dëshmojë me zë të lartë se sa i madh ishte ai improvizim.

Por çfarë përjetuam ne në fakt në atë vit '98? Rruga Pejë–Deçan, e cila është e gjatë rreth 17 kilometra, nuk ishte e kalueshme pas orës 14:00 të pasdites. Ishit në rrezik të madh kur kalonit nëpër Junik, Raushiq, nëpër atë pjesë që ishte nën kontrollin e UÇK-së. Atje jetonin edhe pak familje serbe në kushte çnjerëzore. Ata njerëz u desh të linin shtëpitë e tyre dhe të lëviznin drejt Pejës për të mbijetuar para hovit të UÇK-së së konstituuar. Atëherë pasoi reagimi i policisë serbe me ndihmën e kohëpaskohshme të ushtrisë.

Sfidat më e madhe ishte, më duket, maji i vitit '98 kur pjesëtarët e njësisë së posaçme të policisë „Munje“ nga Peja u nisën në evakuimin e familjeve serbe në fshatin Brezhanik afër Pejës. Atëherë ndodhi rrëmbimi, tortura brutale dhe vdekja e kapitenit Srđan Perović. Kjo ishte vdekja më e rëndë dhe kjo tregon se kush ishte në anën tjetër. Dhe nëse më pyet kush se pse thashë se do ta pastroja Kosovën në vitin '98, le të kujtojë Srđan Perovićin. Për shkak të njerëzve si Srđan të cilët pa asnjë faj u torturuan në mënyrë shtazarake.

Srđan ishte pjesëtar i policisë, prandaj mund ta shihni si ushtar, por fëmijët në kafenë „Panda“ nuk ishin ushtarë. Ata vetëm po rrinin në kafenë lokale dhe po luanin letra. „Panda“ është një kafe afër gjimnazit të Pejës për të cilën jemi të gjithë të lidhur emocionalisht. Unë nuk mund të mos flas për tragjedinë që pllakosi Pejën kur na i vranë ata djem. Nuk mund të mos flas nga këndi i mikut të të ndjerit Ivan Radević. Të gjithë ata fëmijë i kam njohur, por Ivani ishte një vit më i vjetër se unë, kemi shkuar bashkë në shkollën fillore dhe të mesme, jemi shoqëruar, kemi qenë në socialistët e rinj. Ai ishte më i vjetri nga djemtë që vdiqën atëherë. Çfarë mund të mendoni në atë moment dhe çfarë mund të thoni sot, përveç se të ndjeni nevojën që të korrigjohet ajo padrejtësi. Peja është qytet me një tragjedi të madhe për të cilën do të flitet gjithmonë, por kjo është edhe obligim për të gjithë ne që mbijetuam – të flasim për ta dhe që ata të mos harrohen kurrë.

Largimi nga Kosova dhe Metohija në vitin 1999

Prezantuesja: Do të kthehem te deklarata se Peja është ende adresa juaj e përhershme, ndërsa e gjithë kjo është e përkohshme. Në atë fjali ndani mendimin e tërë popullit përgjegjës serb se e gjithë kjo do të kalojë. Ndoshta nuk e presim ju dhe unë, por dikush do ta presë.

Snežana Paunović: Do ta presim edhe ju edhe unë, jam e sigurt.

Prezantuesja: Si e mbani mend ditën kur u desh të linit oborrin e Patriarkanës së Pejës, të mbyllnit derën e banesës suaj dhe të iknit?

Snežana Paunović: Pa vetëdije, sepse atë ditë po ndodhte diçka që askush nga ne nuk e kuptonte plotësisht. U nënshkrua Marrëveshja e Kumanovës dhe ne shohim se po tërhiqet ushtria serbe, gjë që sipas logjikës së gjërave krijonte një frikë të madhe sepse e dinim se as me ushtri nuk mbroheshim lehtë. Vijnë trupat e huaja që kanë obligim ta kontrollojnë këtë, por shpejt u bëmë të vetëdijshëm se kjo në fakt ishte një okupim tokësor i Kosovës të cilin nuk mundën ta zbatonin përmes sulmeve ajrore. Ata nga toka kurrë nuk mundën të hynin përmes Koshares dhe Pashtrikut, prandaj Kosharja dhe Pashtriku janë aq të mëdha. E pastaj kaluan falë mentorëve të tyre që i ndihmonin që nga spini i parë.

Ne sot si popull ndoshta ende nuk e kuptojmë vlerën e vërtetë të Koshares dhe të eshtrave që mbetën atje, por do të duhej të kuptojmë shpejt se çfarë na ndodhi dhe t'i kalojmë dallimet tona.

Kur u nisëm, vendimi ishte të lëviznim vetëm deri në Beranë. Kjo nënkuptonte të kalonim rrugën Pejë–Kullë–Rozhajë–Beranë. Atje kishim të afërm sepse nga ajo anë ishte kryesisht migrimi malazez. Ajo rrugë ishte më e sigurt sesa drejtimi përmes Çakorrit dhe Andrijevices që kalon nëpër Grykën e Rugovës, sepse Rugova, ashtu si edhe Drenica, ishte fole e terroristëve. I larguam gratë dhe fëmijët sepse nuk e dinim se si do të silllej ushtria e huaj. Askush në fillim nuk e kuptoi se, paralelisht me trupat e huaja, nga ato kampet humanitare do të hynte gerila e stërvitur – therës të gatshëm që u trajnuan për tre muaj gjatë agresionit. Filluan rrëmbimet, hyrjet me dhunë nëpër shtëpi, zhdukjet e njerëzve, dhe atëherë kuptoni se duhet të largoheni derisa të kalojë ajo vala e parë.

Babai im i ndjerë e përjetoi shumë rëndë faktin që duhet të iknim. Të moshuarit, daja im dhe ai, kishin idenë që ata të mbeteshin në Pejë dhe të na prisnin që ne të ktheheshim. Këmbëngulëm që të niseshim të gjithë së bashku dhe falë Zotit që ishte ashtu. Të dy sot janë të vdekur, por të paktën kanë një varr, për dallim nga shumë të tjerë që mbetën në Pejë me po atë besim dhe pësuan. Unë në ndërkohë isha bërë nënë, kisha djalin Uroš dy vjeç e gjysmë me të cilin u nisa për në Beranë, në shtëpinë e të afërmve prej jo më shumë se 60 metrash katrorë ku në një moment ishim dymbëdhjetë veta. Kjo ishte realiteti serb pas daljes nga Kosova e Metohija.

Para se të niseshim, babai dhe unë shkuam në Patriarkanën e Pejës për të marrë bekimin. Më kujtohen fjalët e të ndjerës nëna Varvara. E pyeta se çfarë do të bëjnë ato, e ajo tha: *„Ne do të mbetemi këtu, dhe populli që nuk ka ku të shkojë do të mbetet me ne.“*. E pyeta se çfarë mund të ndodhë, e ajo u përgjigj: *„Epo asgjë, do të na ruajë ajo me tri duar (Trojeručica), na ka ruajtur përgjatë historisë shumë herë.“*. Dhe me të vërtetë, motëria dhe populli në Patriarkanë u shpëtuan, por, për shembull, djali i vetëm i arsimtares sime të artit figurativ Julka Ristić u vra sapo doli nga porta e Patriarkanës së Pejës. Ajo kurrë pas kësaj nuk u largua nga manastiri, atje edhe është varrosur.

Shkuam në Malin e Zi përkohësisht, dhe kjo përkohësi po zgjat tashmë 27 vjet. Nga këndvështrimi im, gjithmonë do të jetë e përkohshme. Ndoshta gjenerata jonë nuk do ta presë kthimin, por do ta presë Uglješa im i cili sot ka pothuajse tri vjet. Jam rëndësisht e bindur se fëmijët të cilëve iu mohua brutalisht e drejta për t'u rritur pranë Patriarkanës së Pejës do ta rifitojnë atë të drejtë për hir të vetes dhe pasardhësve të tyre.

Moskuptimi dhe kthimi në Patriarkanë

Prezantuesja: A e kuptojmë ne në Serbinë qendrore, nga kjo distancë, fatin tuaj?

Snežana Paunović: Jo, sepse fate të tilla nuk mund të kuptohen pa u përjetuar. Si t'i shpjegosh dikujt se si duket kur duhet të paketoni disa qese me gjërat më të nevojshme dhe të lini çdo gjë tjetër? Ne nuk kemi foto nga fëmijëria ime. Mora me vete vetëm dy nga dyqind lodrat e Urošit, perdet mbetën në dritare – thjesht e kyçëm banesën plot dhe ikëm.

Kur u ktheva për herë të parë, rreth pesë apo gjashtë vjet më vonë, banesa ime nuk kishte më asnjë rubinet, radiatorët ishin prerë dhe vjedhur. Dukej tmerrshëm, nxirrnin çdo gjë si termitet. Banesat serbe atëherë ua ndanin disa njerëzve të tyre „meritorë“.

Ndërsa mundësinë që të hyja fare në Pejë e mora për Krishtlindje, mendoj se ishte viti 2002. Po prisnim Krishtlindjet në Graçanicë si përfaqësues të SPS-it, dhe u morëm vesh që në mëngjesin e Krishtlindjeve të ishim prezentë në të gjitha anët e Kosmetit. Ivica Dačić mbeti në Graçanicë, Milutin Mrkonjić, Borka Vučić dhe Slavica Đukić Dejanović u nisën drejt Shtërpcës dhe Brezovicës, ndërsa unë vendosa të shkoja në

Patriarkanën e Pejës. Rruga Prishtinë–Pejë nuk ishte e sigurt, sidomos pa shoqërimin e KFOR-it të cilin ne si parti politike nuk e kishim. Atëherë kolegu ynë i partisë Dušan Bajatović vendosi të më mbështesë në atë ide të çmendur dhe u nisëm me një veturë civile me targa të Novi Sadit, e me ne shkonte edhe Miloš Dimitrijević nga Gorazhdeci. Policia e Kosovës na ndaloi në Komoran, nuk mund të besonin se një veturë civile me targa të Novi Sadit po shkonte në atë drejtim, por arritëm në Patriarkanë për thyerjen e kulaçit të Krishtlindjes.

Në pjesën e kulaçit që mora nga nëna Varvara ishte rrethi i dushkut (badnjaku). Nëna Fevronija atëherë më tha: *„Duhet të vish edhe vitin tjetër të presësh dushkun, kjo është traditë.“*. Bajatović premtoi se do të më sillte. Vitin tjetër unë nuk munda të shkoja për shkak të akullit të madh që kishte bllokuar tërë Serbinë, por Dušani e përmbushi premtimin dhe shkoi në emrin tonë të përbashkët.

Rruga politike dhe mbijetesa e SPS-it

Prezantuesja: Ju jeni anëtare e Partisë Socialiste të Serbisë që nga mosha juaj 16-vjeçare, keni mbijetuar edhe 5 tetorin kur shumë njerëz e lëshonin partinë duke shpëtuar karrierat e tyre. Shpesh dëgjohet se 6 tetori për serbët në Kosovë nuk mbërriti kurrë. Çfarë i solli ose çfarë i mori 5 tetori juve dhe popullit tuaj?

Snežana Paunović: Pothuajse me siguri mund të pohoj se në 5 tetor më së paku kanë marrë pjesë serbët nga Kosova e Metohija. Ndoshta ishin të zhgënjyer me nënshkrimin e Marrëveshjes së Kumanovës dhe e shihnin Millosheviqin si fajtor, por kurrë nuk ishin pjesë e atij përmbysjeje kundër njeriut që megjithatë u siguroi atyre një dekadë të tërë të jetës dinjitoze në vendin e tyre.

Unë e dija se çfarë sjell ajo përmbysje. Me Serbinë në vitet e nëntëdhjeta udhëhiqnin njerëz që merreshin seriozisht me politikë në kohë luftërash, sanksionesh dhe sfidash të rënda, dhe përpiqeshin të ruanin shtetin. Popullit atëherë i promtohej se të gjitha mundimet dhe sanksionet do të zhdukeshin në momentin kur të largohej Sllobodan Millosheviqi. Sot, askush që ka marrë pjesë në 5 tetor nuk mund të thotë me ndërgjegje të pastër se ato premtime u përmbushën. Shumë „pesëtetoristë“ të shquar sot nuk janë më në atë anën ultra-demokratike, por nuk do të merrem me qërime llogarish politike në këtë emision. Bekimi im është që nuk duhet t'i shpjegoj askujt pse kam mbetur në SPS edhe në vitin 2001, 2008, 2012 dhe sot në vitin 2026.

Prezantuesja: Partia ka kaluar nëpër reforma të mëdha, nga rënia e pakthyeshme deri te ngritja e sërishme në vitin 2008 dhe 2012. Ku është SPS-i sot? A është larg postulateve të Millosheviqit?

Snežana Paunović: Politika e Millosheviqit në thelbin e saj ishte luftë për të drejta të barabarta të të gjithëve, gjë që edhe është socializmi burimor, ndonëse kishte edhe një vijë të theksuar kombëtare. Ne jemi shumica fëmijë punëtorësh që jemi rritur dhe shkolluar falë programit social që u siguronte të gjithëve shanse të barabarta. Unë, për shembull, në vitin 1993 nuk e regjistrova Fakultetin e Shkencave Politike në Beograd sepse prindërit e mi, të cilët jetonin nga rrogat e thjeshta, atëherë nuk kishin mundësi të më financonin në një qytet tjetër. Ajo ide bazë socialiste te ne nuk ka ndryshuar kurrë.

Ne jemi parti me përvojë të pamatshme që është e lidhur ngushtë me fatin e Serbisë. Kur socialistët nuk kishin ndikim në vendime, kemi pasur privatizime plaçkitëse, premtime të rreme për përfitime evropiane dhe, për fat të keq, vrasjen e kryeministrit. Ne nuk jemi idealë, kemi të metat tona, por gjithmonë punojmë në interesin e përgjithshëm të popullit dhe shtetit. Prandaj jam e sigurt se, përderisa të zgjasë Serbia, do të zgjasë edhe ideja socialiste.

Politika e Sllobodan Millosheviqit në thelbin e saj nuk ishte e gabuar, dhe këtë sot askush nuk mund ta kontestojë me ndërgjegje të pastër. Ka bërë gabime që ishin pasojë e karakterit të tij sepse ishte njeri paqedashës, jo i prirur ndaj vendimeve të rënda.

Prezantuesja: Po ndikimi i bashkëshortes së tij Mirjana Marković dhe JUL-it?

Snežana Paunović: Për këtë flas me padëshirë, sepse zgjedhjet tona emocionale janë çështje jonë private. Kam pushuar së komentuari Mira Markovićin në momentin kur në kongresin e jashtëzakonshëm të partisë, pasi anëtarësia insistonte që të shkëputeshin të gjitha lidhjet me JUL-in, Sllobodani tha: *„Kemi marrë vendim që të mos kemi asgjë të përbashkët, çfarë kërkoni tjetër nga unë, të divorcohem?“*. Atëherë e kuptova se në këtë nuk kemi të drejtë. Gjithsesi, ndikimet e saj në vendimet në parti nuk ishin të mira, por le të flasin për këtë bashkëkohësit e drejtpërdrejtë të asaj periudhe.

E ardhmja e Kosovës dhe Metohisë

Prezantuesja: Rrallë kush mbetet aq lojal ndaj idealeve të veta dhe mbron Kosovën e serbinë si ju. Ishte kjo një bisedë jashtëzakonisht e vështirë dhe emocionale. Çfarë presin serbët nga Kosova e Metohija sot? A presin drejtësi, kthim, apo vetëm të ruhet ajo pak që ka mbetur? A do t'ia dalim mbanë?

Snežana Paunović: Ka mbetur shumë, por mbi të gjitha ka mbetur fakti se kjo është tokë serbe. Dhe besimi se nuk ekziston asnjë serb që do të ishte në gjendje të nënshkruante se ajo quhet ndryshe. Më frikëson kjo koha e sotme në të cilën tregtohet më lehtë dhe u frikësohem njerëzve që janë të prirur për tregti me interesat nacionale. Populli që sot jeton në Kosovë e Metohi jeton nën presion të vazhdueshëm të sigurisë, pa ushtrinë dhe policinë serbe. Është i ekspozuar ndaj asaj se kushdo mund të shpikë akuza dhe që njerëzit tanë të përfundojnë në burg nën akuza për krime lufte, sepse qëllimi i Prishtinës është që Kosmeti të jetë etnikisht i zbrazët.

Por kjo nuk do të ndodhë kurrë. Njoh njerëz që kanë mbetur dhe kanë mbijetuar. Në Gorazhdec në vitin 1999 patën mbetur vetëm nja pesëmbëdhjetë veta nën mbrojtjen e KFOR-it italian, ndërsa sot atje jetojnë mbi një mijë veta. Ata fëmijë që kanë lindur atje dhe kanë mbetur do të presin gjeneratat që sticajem okolnosti kanë lindur në Serbinë qendrore.

Ekziston edhe drejtësia e Zotit, e shenjtëritë si Patriarkana e Pejës e mbrojnë veten përgjatë shekujve. Ajo nuk ishte hera e parë që ishte e kërcënuar në vitin '99, as nuk u dogj për herë të parë në vitin 1981. Edhe në kohën e turqve kanë pasur ambicie ta shkatërronin, e askush nuk ia doli. Pasi pranë njerëzve të mirë qëndron gjithmonë Zoti, Kosmeti do të jetë sërish pjesë e Serbisë dhe një hapësirë për të gjithë ata që duan të jetojnë në të duke respektuar atë tokë të shenjtë serbe.

Sot nuk e kam atë ambicien rinore për pastrim etnik nga viti '98, sepse atje ka edhe shqiptarë të ndershëm të cilët sot jetojnë po aq rëndë nën pushtetin e Albin Kurtit. Gjeneratat e reja atje nuk janë më aq rurale dhe të marrosura pas ideve të Shqipërisë së Madhe, ata e dinë se jetë e bukur bëhet në Londër dhe Paris, ndërsa të moshuarit e dinë se më së miri shërohen në Beograd dhe i besojnë shëndetësisë sonë më shumë sesa asaj në Prishtinë. Kosmeti do të jetë gjithmonë serb sepse edhe ata që e rrëmbyen i besojnë Serbisë më shumë sesa udhëheqjes së përkohshme në Prishtinë.

Albin Kurti vuan nga frustrimet e parëndësisë së tij personale nga koha kur për shqiptarët kyçë ishin Thaçi, Haradinaj dhe Çeku. Historia do ta mbajë mend për të keq, ndërsa ata vetë do ta kujtojnë gjithnjë

e më shumë Ibrahim Rugovën, i cili e donte popullin e tij, por e respektonte Republikën e Serbisë si shtet amë. Sikur të kishin vazhduar rrugën e tij, do të jetonin shumë më mirë.

Asnjë okupim nuk zgjat përgjithmonë, prandaj nuk do të zgjasë as ky. Kemi pritur pesëqind vjet që të iknin turqit, kështu që do të presim edhe që të ikë KFOR-i, e bashkë me të edhe të gjithë ata që erdhën me të. Detyra jonë është t'u kujtojmë brezave që vijnë që të mos harrojnë kurrë se sa e shenjtë është kjo për ne dhe se ajo është e jona.

Prezantuesja: Snežana, ju falënderoj shumë për këtë intervistë të mrekullueshme dhe historike.

Snežana Paunović: Faleminderit edhe juve.

_____

Serbisht (origjinal)

Transkript intervjua sa ministarkom Snežanom Paunović u emisiji „Naispričano“

Uvod i odrastanje u Peći

Voditeljka: Neki gradovi zauvek ostanu adresa, a neki postanu uspomena koju čovek nosi gde god da krene. Večeras govorimo o detinjstvu i mladosti koje je prekinula istorija, o rodnom gradu koji je ostao u srcu, o Kosovu i Metohiji nekada i danas, o ljudima koji su morali da napuste svoje domove, ali ne i svoje korene. Kako izgleda kada sudbina postane politička misija? Može li se teret prošlosti pretvoriti u odgovornost prema budućnosti? I koliko uspomene iz detinjstva određuju odluke koje danas donosite u samom vrhu države?

Od devojčice koja je odrasla u Peći i studirala u Prištini, preko godina koje su promenile sudbinu čitavog jednog naroda, do višedecenijskog političkog angažmana i ministarske funkcije. Večeras otkrivamo životnu priču žene koja retko govori o sebi, a mnogo češće o državi, narodu i Kosovu i Metohiji. Večeras razgovaram sa ministarkom državne uprave i lokalne samouprave Republike Srbije, Snežanom Paunović. Ministarka, dobro veče i dobrodošli u „Naispričano“.

Snežana Paunović: Dobro veče. Hvala vam na pozivu i hvala na najavi.

Voditeljka: Pa najava je prilično emotivna, kao što je emotivno i vaše odrastanje na Kosovu i Metohiji. Rođeni ste 1975. godine u Peći. Proveli ste tamo detinjstvo, proveli ste mladost, studirali ste i diplomirali na univerzitetu u Prištini, i mislim da ste jedan od političara koji možda najbolje poznaje mentalitet i potrebe srpskog naroda sa Kosova i Metohije. I krenuću od predratnih okolnosti, ministarka, od samog vašeg odrastanja u Peći pored Pećke patrijaršije, od studija u Prištini, od jednog tada, ako možemo da kažemo, gradskog suživota, multietničkog u velikoj Jugoslaviji.

Snežana Paunović: Uh, hvala još jednom. Prvo ste me ganuli, pomerili ste me iz one osnovne ose političara kada sam čula vašu najavu, ali ću se vratiti na kratko na gradove koji su adresa. Možda sam najsrećnija danas slušajući vašu najavu što je moja Peć još uvek moja adresa. Sve ostalo je privremena situacija.

Jeste bio blagoslov odrastati u Pećkoj patrijaršiji, u dvorištu Pećke patrijaršije. Valjda ponesete taj ne samo blagoslov nego, bogami, i obavezu vrednosti takve svetinje. I ona vas nekako opominje da kroz

život sve što radite, radite sa osvrtom na obavezu koju imate prema svom dvorištu, ako ćemo ga tako zvati. A jeste za sve Srbe sa Kosova i Metohije, pogotovo iz Peći, porta Pećke patrijaršije bila dvorište, utočište, mesto gde odete da biste se zaljubili, da biste sreli ljude koje volite, da biste se posvetili molitvama za koje ste znali da su neophodne, naročito kada ste Srbi na Kosovu i Metohiji. I to smo kao mali naučili. Tome vas valjda nauče bake koje su živele golgotu kosovskometohijsku u nekim godinama pre nas, ali se ona nekako kroz vekove, nažalost, ne razlikuje.

Predratne okolnosti i školovanje

Voditeljka: Okolnosti su bile takve da ste u Prištini studirali na univerzitetu zajedno sa ljudima koji će se nekoliko godina kasnije naći sa one druge strane, čak i kao ratni zločinci i teroristi, a jednog dana i kao političari i politički vrh lažne države Kosovo.

Snežana Paunović: Mi smo osnovnu školu recimo završili svi potpuno ravnopravno, po jednom programu, uz maternji jezik srpski i nematernji albanski, za koji nije bilo prostora da vi imate odnos kao prema nekom stranom jeziku. Ne, on se morao znati. Uh, i opet, verovatno u zavisnosti od toga kakav ste čovek ili kakvo ste dete bili, koliko posvećeno, mi smo ga nekako – ili bar stičem taj utisak subjektivno, a može biti da sam subjektivna – učili sa više svesti nego što su oni prihvatali srpski kao takav. Njima je srpski bio neka teška kazna, a mi smo poštovali činjenicu da postoje i da je to jedan od načina da se razumemo. Pre svega, živeli smo sa njima.

Vi kad ste deca nemate baš odnos ko je šta. Odrastala sam sa dobrom drugaricom koja je bila Albanka. Mama joj je bila muslimanka, znala je srpski bolje nego ja albanski, ali sam vremenom uz nju naučila albanski do savršenstva. Što znači da taj početak odrastanja jeste bio usko vezan za njihovu tradiciju, za njihove običaje, za njihov jezik kao takav.

Srednja škola nas je već odvojila. Pošto pripadam generaciji koja je imala sreću ili nesreću da živi transformaciju kosovsku u onom smislu u kom se ona dogodila. Svejedno je kako je posmatraju ljudi danas, kao pozitivnu ili negativnu, ona se desila. Desila se od toga da živite kao manjina u sopstvenoj zemlji, do toga da postanete svesni da je to vaša zemlja i da ne postoji nijedna manjina koja može da ugrozi vaša elementarna prava. E, to odvajanje se dogodilo negde kad sam upisala srednju školu. Tada su već oni odlučili da napuste regularno školstvo Republike Srbije i organizovali nastavu po nekim kućama, podrumima, kako god. To je trajalo celu deceniju.

To je ono na šta su kasnije igrali i optuživali Srbiju koja im navodno nije dala mogućnost. Mislim, to su bile takve improvizacije, takvi spinovi za to vreme neshvatljivi. Kada bi se to danas desilo, valjda su ovo generacije ili je tehnologija došla do nivoa da mi bolje razumemo šta je spin, šta je prevara, šta je modifikovano stanje. A mi smo imali situacije da u srednjoj školi oni navodno dobiju naglo trovanje vodom koju pijemo svi zajedno, i to samo oni, isključivo i samo oni. I da ta slika ide u svet kao potpuno racionalna slika – „potrovana albanska deca na Kosovu“. Mislim, to je toliko bizarno, ali je korak po korak dovelo do bombardovanja jedne suverene zemlje. Dakle, ništa što se desilo u predfazi kao motiv za intervenciju NATO-a, bez odluke Saveta bezbednosti, nije bila realna priča.

Ulazak u SPS i uloga Slobodana Miloševića

Voditeljka: 1992. godine učlanjujete se u SPS. Da li to činite u tom trenutku zato što isti taj Slobodan Milošević menja politiku države Srbije prema narodu sa Kosova i Metohije?

Snežana Paunović: Apsolutno, bez dileme. Tada je statut Socijalističke partije Srbije ostavljao mogućnost da sa 16 godina dobijete člansku kartu. Sa 18 možete da budete deo organa, ali sa 16 možete biti član. I to je bila euforija na Kosovu i Metohiji.

Zašto? Iz jednog ciklusa koji je podrazumevao da, kada se desi školska priredba, vi imate napad na decu koja nose srpsku ili crnogorsku nošnju (jer je Peć grad koji je imao veliki procenat crnogorske migracije još iz perioda posle Prvog svetskog rata). Oni budu fizički napadnuti samo zato što imaju nošnju Srbije ili crnogorsku nošnju, šta je ko već imao u toj kolekciji (to su obično, kao i one savete, imale bake, je l'?). I onda vi shvatite da više nemate pravo.

„Moravac“ nije bio nacionalno kolo – ja sam dosadna, ovo verovatno nije prva emisija u kojoj o tome pričam, ali čini mi se da stalno treba o tome govoriti – nego je bilo „od Vardara pa do Triglava“. Bratstvo i jedinstvo, koje više nigde nije bilo na snazi, samo je na Kosovu i Metohiji bilo paravan za ozbiljan albanski teror. Komunisti Albanci, koji su rukovodili pokrajinskim komitetom u to vreme, praktično su imali ovlašćenja republike po Ustavu iz 1974. godine i nemilosrdno su ih koristili. Sa druge strane, postojao je jedan broj Srba koji je u svemu tome učestvovao ćutke. Možda je greh da ih danas optužujem, nisu ni živi, ali jeste to bilo tako. Meni nikada nije bilo jasno kako nisu prepoznali šta se dešava dok se nije stvorio jedan narodni pokret koji je prosto morao da traži od Srbije zaštitu.

I dok se nije pojavio Milošević sa tom čuvenom rečenicom, koju danas tumače na različite načine, ali: *„Niko ne sme da vas bije!“*. Za Srbe na Kosovu i Metohiji to nije bila samo rečenica koju je neko došao pa izgovorio, nego obećanje koje je Slobodan Milošević ispunio.

Čudan je osećaj kad vi kao dete budete srećni zato što čujete da narod skandira „uhapsite Vlasija“, zato što je Azem Vlasi bio, zajedno sa Kaćušom Jašari, jedan od lidera komunista pokrajine u to vreme. Ono što ja tada nisam znala, ali jesu roditelji, jesu bake i deke, to je da su oni neposredno posle Drugog svetskog rata strateški otkupljivali srpska imanja, formirajući tako etnički čiste delove Kosova i Metohije koji su se kasnije pokazali kao leglo UČK. Pre svega govorim o dreničkom kraju koji je zaista strateški formiran. Čak, ako se ja dobro sećam, 42 sela su bila etnički čista albanska i bila su vezana rovovima. To je ozbiljna infrastruktura. Između ostalog, to su i sela Junik i Donje Prekaze, i sve je to nadomak Peći. Sve je to taj deo koji ide od Peći prema Dečanima, Đakovici i Prizrenu.

Zato ja često kažem da su oni ratovali praktično za Metohiju, uz sav respekt prema centralnom Kosovu, da me niko ne razume pogrešno. Ali im je Metohija bila strateški važna iz mnogo razloga, pre svega zbog granice sa Albanijom. A onda i zbog potrebe da poniš̌te autentičnost, istoriju i identitet Srba, uništavajući Peć i Prizren kao dve prestonice – jednu carsku, drugu religijsku odnosno crkvenu. Sedišt̂e pravoslavne crkve i sedišt̂e velikog cara Dušana. Vrlo su svesno radili sve što su radili pred jednom, pa bogami možda i ne tako razvijenom svesti srpskog naroda na Kosovu i Metohiji, a još manje u centralnoj Srbiji.

Sukobi na Kosmetu i događaji iz 1998. godine

Voditeljka: To i želim da vas pitam, ministarka. Nažalost, teško je kada pročitate da je rat na Kosovu počeo 1998. godine intervencijama srpske policije protiv terorističke UČK, a onda vi sa Kosova svedočite da je taj rat počeo mnogo ranije i trajao mnogo duže.

Snežana Paunović: Ja ne znam da li se ikad i završio. Od Prizrenske lige i tih njihovih strateških dokumenata o formiranju Velike Albanije, taj rat nikad nije prestao. I žrtve su uvek postojale, samo je pitanje da li ćemo se svih njih sećati. Nije Branka Đukić ubijena '98, nego mnogo pre toga, kao i Đorđe

Martinović. Branka i Đorđe su možda najpoznatiji srpskoj javnosti, ali je mnogo ljudi koji su na taj način stradali. Mnogo je ljudi koji su ubijeni na svojim njivama, koji su ubijeni pod lažnim izgovorima, kojima su pomerane međe, otimana zemlja. Sve se to radilo pod patronatom vlasti koja je to pravdala navodnim „srpskim nacionalizmom“. Ako se nekome nešto i desi, onda je Srbin kriv jer je to „velikosrpski nacionalizam“. I to je neka paralela koja se vremenom pokazala kroz istoriju: kad god nemate šta da kažete, onda iskoristite „velikosrpski nacionalizam“ kao izgovor za sopstveni teror nad jednim narodom. Nekada je to bio manir Albanaca, a sad je manir mnogih, uključujući i nas same kad se jedni sa drugima obračunavamo, i to je možda najveći poraz cele ove priče.

Voditeljka: Snežana, mi sada dolazimo do tih prekretnih godina, do '98. godine kada dolazi do reakcije države na ono što se dešava, na tlačenje srpskog naroda, na već uveliko organizovane terorističke napade UČK, koju su Sjedinjene Američke Države ubrzo priznale kao oslobodilačku vojsku. Sa druge strane, kao referentna tačka uzima se i akcija srpske policije u selu Donje Prekaze 1998. godine, kada srpska policija likvidira ne samo vođu UČK Adema Jašarija, već i čitavu njegovu porodicu, gde je stradalo preko 50 članova porodice Jašari, uključujući žene i maloletne članove. To snimaju svetski mediji i tu stiže podrška iz celog sveta albanskom narodu u borbi protiv „velikosrpske hegemonije“. Ja vas sada pitam, pored te velike laži i medijske propagande, šta je trebalo da se uradi drugačije? Koje su bile greške Miloševićeve politike tokom čitave 1998. godine do potpisivanja Kumanovskog sporazuma?

Snežana Paunović: Ono što mi je beskrajno važno da bar danas kažemo jeste to da je Adem Jašari bio čovek koji je sa svojom terorističkom grupom onemogućavao kretanje na magistralnom putu između Peći i Prištine. Na tom putu su ginuli Srbi, na tom putu su presretane porodice. I kada smo shvatili da imamo prekid putnih pravaca, nije srpska policija i nije jugoslovenska vojska u to vreme reagovala tek tako. Mi imamo ozbiljne žrtve napada tih terorista. U startu su to bile male grupice, međutim to je bila ozbiljno organizovana vojska od prvog momenta, samo je pitanje koliko smo mi imali svest o tome.

Zašto je poginula porodica Adema Jašarija? Zato što se krio iza njih, on ih je žrtvovao. Adem Jašari nije bio nikakav veliki ratnik, on je, kao i svi oni, bio prilična kukavica sakrivena iza žena i dece. I sad se vraćam na 1981. godinu, na njihove prve demonstracije kada su tražili „Republiku Kosovo“ – i tada su im u prvom redu bile žene i deca. Svaki put kada su se protiv nečega bunili, isturali su žene i decu ispred sebe. Toliko o njihovoj hrabrosti.

A sad o našim nedostacima i o našoj gluposti: da sam ja bila Slobodan Milošević, ja bih etnički očistila Kosovo '98. godine. I ovo je najgrublja kvalifikacija koju sam ikada u životu izgovorila, ali ne na način da ih likvidiram onako kako se oni trude da etnički očiste Kosovo, nego na način da svako ko se ne oseća kao stanovnik Savezne Republike Jugoslavije napusti istu i ode u svoju matičnu zemlju. A oni koji su se opredelili za terorističke akcije da budu likvidirani na način na koji se sa teroristima obračunavaju svuda u svetu i danas, a kamoli u to vreme.

Međutim, Slobodan Milošević, pa ni sama Socijalistička partija Srbije, nikada prema tome nisu imali odnos koji imam ja. Iz mene danas, u zrelim godinama, govori i tuga i bes, i olako mogu to da kažem. Mnogo je lakše meni to da kažem nego što je nekome bilo da to uradi '98. godine. Međutim, sudbina Slobodana Miloševića se ne bi suštinski promenila čak i da je uradio takvu stvar. Već su ga proglasili za „balkanskog koljača“, iako je posle Dejtona bio viđen kao faktor mira i stabilnosti na Balkanu. Pretvoren je u krivca na osnovu čistih improvizacija, kakve su bile Račak i ostale. O Račku da ne govorimo, sudija Danica Marinković i danas može glasno da svedoči kolika je to bila improvizacija.

Ali šta smo mi zapravo te '98. doživeli? Put Peć–Dečane, koji je dug oko 17 kilometara, nije bio prohodan posle 14 časova popodne. Bili ste u ogromnom riziku kada prolazite kroz Junik, Raušić, kroz taj deo koji je bio pod kontrolom UČK. Tamo je živelo i nešto malo srpskih porodica u nehumanim uslovima. Ti ljudi su morali da napuste svoje kuće i pomere se ka Peći da bi preživeli pred naletom konstituisane UČK. Tada je usledila reakcija srpske policije uz povremenu pomoć vojske.

Najveći izazov je bio, čini mi se, maj '98. godine kada su pripadnici posebne jedinice policije „Munje“ iz Peći krenuli u evakuaciju srpskih porodica u selu Breženik nadomak Peći. Tada se dogodila otmica, brutalno mučenje i pogibija kapetana Srđana Perovića. To je bila najteža smrt i to govori o tome ko je bio sa druge strane. I ako me iko pita zašto sam rekla da bih '98. očistila Kosovo, neka se seti Srđana Perovića. Zbog ljudi poput Srđana koji su ni krivi ni dužni zverski mučeni.

Srđan je bio pripadnik policije, pa ga možete posmatrati kao vojnika, ali deca u kafiću „Panda“ nisu bili vojnici. Oni su samo sedeli u lokalnom kafiću i igrali karte. „Panda“ je kafić nadomak pećke gimnazije za koji smo svi emotivno vezani. Ja ne mogu da ne govorim o tragediji koja je zadesila Peć kada su nam pobili te momke. Ne mogu da ne govorim iz ugla prijatelja pokojnog Ivana Radevića. Svu tu decu sam poznavala, ali Ivan je bio godinu dana stariji od mene, išli smo zajedno u osnovnu i srednju školu, družili se, bili u mladim socijalistima. On je bio najstariji od momaka koji su tada poginuli. Šta u tom trenutku možete da mislite i šta danas možete da kažete, osim da osetite potrebu da se ispravi ta nepravda? Peć je grad sa velikom tragedijom o kojoj će se uvek govoriti, ali to je i obaveza za sve nas koji smo preživeli – da govorimo o njima i da oni nikada ne budu zaboravljeni.

Odlazak sa Kosova i Metohije 1999. godine

Voditeljka: Vratiću se na izjavu da je Peć i dalje vaša stalna adresa, a da je sve ovo privremeno. U toj rečenici delite mišljenje celokupnog odgovornog srpskog naroda da će sve ovo proći. Možda ne dočekamo vi i ja, ali neko hoće.

Snežana Paunović: Dočekaćemo i vi i ja, sigurna sam.

Voditeljka: Kako pamtite dan kada ste morali da napustite dvorište Pećke patrijaršije, zatvorite vrata svog stana i odete?

Snežana Paunović: Bez svesti, jer se tog dana dešavalo nešto što niko od nas nije u potpunosti razumeo. Potpisan je Kumanovski sporazum i mi vidimo da se povlači srpska vojska, što je po logici stvari stvaralo ogroman strah jer smo znali da se ni sa vojskom nismo lako branili. Dolaze strane trupe koje imaju obavezu da to kontrolišu, ali ubrzo smo postali svesni da je to zapravo bila kopnena okupacija Kosova koju nisu mogli da sprovedu kroz vazdušne napade. Oni kopneno nikada nisu mogli da uđu preko Košara i Paštrika, zato su Košare i Paštrik tako veliki. A onda su prešli zahvaljujući svojim mentorima koji su im pomagali od prvog spina.

Mi danas kao narod možda još uvek ne razumemo pravu vrednost Košara i kostiju koje su tamo ostale, a morali bismo brzo da shvatimo šta nam se dogodilo i da prevaziđemo sopstvene razlike.

Kada smo krenuli, odluka je bila da se pomerimo samo do Berana. To je značilo preći put Peć–Kula–Rožaje–Berane. Tamo smo imali rođake jer je iz tog kraja bila mahom crnogorska migracija. Taj put je bio sigurniji nego pravac preko Čakora i Andrijevice koji prolazi kroz Rugovsku klisuru, jer je Rugova, baš kao i Drenica, bila leglo terorista. Sklonili smo žene i decu jer nismo znali kako će se ponašati strana vojska.

Niko u prvi mah nije razumeo da će, paralelno sa stranim trupama, iz onih humanitarnih kampova ući obučena gerila – spremni koljači koji su obučavani tri meseca tokom agresije. Počele su otmice, upadi u kuće, nestanci ljudi, i tada shvatate da morate da se sklonite dok ne prođe taj prvi talas.

Moj pokojni otac je jako teško podneo činjenicu da treba da odemo. Stariji, moj ujak i on, imali su ideju da oni ostanu u Peći i sačekaju nas da se vratimo. Insistirali smo da krenemo svi zajedno i hvala Bogu što je bilo tako. Obojica su danas mrtvi, ali barem imaju grobno mesto, za razliku od mnogih koji su ostali u Peći sa istom tom verom i nastradali. Ja sam u međuvremenu postala mama, imala sam sina Uroša od dve i po godine sa kojim sam krenula u Berane, u kuću rođaka od nepunih 60 kvadrata gde nas je u jednom trenutku bilo dvanaestoro. To je bila srpska realnost nakon izlaska sa Kosova i Metohije.

Pre nego što smo krenuli, otac i ja smo otišli u Pećku patrijaršiju da uzmemo blagoslov. Sećam se reči pokojne mati Varvare. Pitala sam je šta će one da rade, a ona je rekla: *„Mi ćemo da ostanemo ovde, i narod koji nema gde ostaće sa nama.“*. Pitala sam je šta može da se desi, a ona je odgovorila: *„Pa ništa, čuvaće nas trojeručica, čuvala nas je kroz istoriju mnogo puta.“*. I zaista, sestrinstvo i narod u Patrijaršiji su sačuvani, ali je, na primer, sin jedinac moje nastavnice likovnog Julke Ristić ubijen čim je izašao kroz kapiju Pećke patrijaršije. Ona nikada nakon toga nije otišla iz manastira, tamo je i sahranjena.

Otišli smo u Crnu Goru privremeno, a to privremeno traje već 27 godina. Iz mog ugla će uvek i biti privremeno. Možda naša generacija neće dočekati povratak, ali hoće moj Uglješa koji danas ima skoro tri godine. Duboko sam ubeđena da će deca kojoj je grubo uskraćeno pravo da odrastaju pored Pećke patrijaršije povratiti to pravo zarad sebe i svojih potomaka.

Nerazumevanje i povratak u Patrijaršiju

Voditeljka: Da li sa ove distance mi u centralnoj Srbiji razumemo vaše sudbine?

Snežana Paunović: Ne, jer se takve sudbine ne mogu razumeti dok se ne dožive. Kako objasniti nekome kako izgleda kada morate da spakujete nekoliko kesa najnužnijih stvari i ostavite sve ostalo? Mi nemamo slike iz mog detinjstva. Ponela sam samo dve od dvesta Uroševih igračaka, zavese su ostale na prozorima – jednostavno smo zaključali pun stan i otišli.

Kada sam se vratila prvi put, nekih pet ili šest godina kasnije, moj stan više nije imao nijednu slavinu, radijatori su bili isečeni i odneseni. Izgledalo je strašno, iznosili su sve kao termiti. Srpske stanove su tada dodeljivali nekim svojim „zaslužnim“ ljudima.

A priliku da uopšte uđem u Peć dobila sam za Božić, mislim da je to bila 2002. godina. Čekali smo Božić u Gračanici kao predstavnici SPS-a, i dogovorili se da na božićno jutro budemo prisutni u svim krajevima Kosmeta. Ivica Dačić je ostao u Gračanici, Milutin Mrkonjić, Borka Vučić i Slavica Đukić Dejanović su krenuli ka Štrpcu i Brezovici, a ja sam odlučila da idem u Pećku patrijaršiju. Put Priština–Peć nije bio bezbedan, pogotovo bez pratnje KFOR-a koju mi kao politička partija nismo imali. Tada je naš stranački kolega Dušan Bajatović odlučio da me podrži u toj suludoj ideji i krenuli smo civilnim automobilom novosadskih tablica, a sa nama je išao i Miloš Dimitrijević iz Goraždevca. Kosovska policija nas je zaustavila u Komoranima, nisu mogli da veruju da civilni auto sa novosadskim tablicama ide u tom pravcu, ali smo stigli u Patrijaršiju na lomljenje česnice.

U komadu česnice koji sam dobila od mati Varvare bio je badnjak. Mati Fevronija mi je tada rekla: *„Moraš doći i dogodine da posečeš badnjak, to je tradicija.“*. Bajatović je obećao da će me dovesti. Sledeće

godine ja nisam mogla da odem zbog strašnog leda koji je okovao celu Srbiju, ali je Dušan ispunio obećanje i otišao u naše zajedničko ime.

Politički put i opstanak SPS-a

Voditeljka: Vi ste član Socijalističke partije Srbije od svoje 16. godine, preživeli ste i 5. oktobar kada su mnogi napuštali stranku spasavajući svoje karijere. Često se čuje da 6. oktobar za Srbe na Kosovu nikada nije stigao. Šta je vama i vašem narodu doneo ili oduzeo 5. oktobar?

Snežana Paunović: Gotovo sa sigurnošću mogu da tvrdim da su u 5. oktobru najmanje učestvovali Srbi sa Kosova i Metohije. Možda jesu bili razočarani potpisivanjem Kumanovskog sporazuma i videli Miloševića kao krivca, ali nikada nisu bili deo tog prevrata protiv čoveka koji im je ipak obezbedio celu deceniju dostojanstvenog života u sopstvenoj zemlji.

Ja sam znala šta taj prevrat nosi. Srbijom su devedesetih vladali ljudi koji su se ozbiljno bavili politikom u vreme ratova, sankcija i teških izazova, i trudili se da sačuvaju državu. Narodu je tada obećavano da će sve muke i sankcije nestati onog trenutka kada ode Slobodan Milošević. Danas, niko ko je učestvovao u 5. oktobru ne može mirne savesti da kaže da su ta obećanja ispunjena. Mnogi istaknuti „petooktobarci“ danas više nisu na toj ultra-demokratskoj strani, ali ne bih da se bavim političkim obračunima u ovoj emisiji. Moj blagoslov je što ne moram nikome da objašnjavam zašto sam u SPS-u ostala i 2001, 2008, 2012. i danas u 2026. godini.

Voditeljka: Stranka je prošla kroz ogromne reforme, od strmoglavog pada do ponovnog uzdizanja 2008. i 2012. godine. Gde je SPS danas? Da li je daleko od Miloševićevih postulata?

Snežana Paunović: Miloševićeva politika je u svojoj suštini bila borba za jednaka prava svih, što i jeste izvorni socijalizam, iako je imala i naglašenu nacionalnu crtu. Mi smo većinom radnička deca koja su odrasla i školovala se zahvaljujući socijalnom programu koji je svima obezbeđivao jednake šanse. Ja, na primer, 1993. godine nisam upisala Fakultet političkih nauka u Beogradu jer moji roditelji, koji su živeli od običnih plata, tada nisu imali uslova da me finansiraju u drugom gradu. Ta osnovna socijalistička ideja se kod nas nikada nije promenila.

Mi smo stranka sa nemerljivim iskustvom koja je usko vezana za sudbinu Srbije. Kada socijalisti nisu imali uticaja na odluke, imali smo pljačkaške privatizacije, lažna obećanja o evropskim benefitima i, nažalost, ubistvo premijera. Mi nismo idealni, imamo svoje mane, ali uvek radimo u opštem interesu naroda i države. Zato sam sigurna da će, dok god traje Srbija, trajati i socijalistička ideja.

Politika Slobodana Miloševića u svojoj suštini nije bila pogrešna, i to danas niko ne može mirne savesti da ospori. Pravio je greške koje su bile posledica njegovog karaktera jer je bio miroljubiv čovek, nesklon teškim odlukama.

Voditeljka: A uticaj njegove supruge Mirjane Marković i JUL-a?

Snežana Paunović: O tome govorim nerado, jer su naši emotivni izbori naša privatna stvar. Prestala sam da komentarišem Miru Marković onog trenutka kada je na vanrednom kongresu partije, nakon što je članstvo insistiralo da se raskinu sve veze sa JUL-om, Slobodan rekao: *„Doneli smo odluku da nemamo ništa zajedničko, šta još tražite od mene, da se razvedem?“*. Tada sam shvatila da na to nemamo pravo. Svakako, njeni uticaji na odluke u stranci nisu bili dobri, ali neka o tome govore direktni savremenici iz tog perioda.

Budućnost Kosova i Metohije

Voditeljka: Retko ko ostaje tako lojalan svojim idealima i brani Kosovo i srpstvo kao vi. Bio je ovo izuzetno težak i emotivan razgovor. Šta Srbi sa Kosova i Metohije danas očekuju? Da li očekuju pravdu, povratak, ili samo da se sačuva ono malo što je ostalo? Hoćemo li uspeti?

Snežana Paunović: Ostalo je mnogo. Ostala je činjenica da je to srpska zemlja i vera da ne postoji Srbin koji bi potpisao da se ona drugačije zove. Plaši me ovo današnje vreme u kome se lakše trguje i bojim se ljudi koji su skloni trgovini nacionalnim interesima. Narod koji danas živi na Kosovu i Metohiji živi pod stalnim bezbednosnim pritiskom, bez srpske vojske i policije. Izložen je tome da bilo ko može da izmisli optužbe i da naši ljudi završe u zatvoru pod optužbama za ratne zločine, jer je namera Prištine da Kosmet bude etnički prazan.

Ali to se nikada neće desiti. Znam ljude koji su ostali i opstali. U Goraždevcu je 1999. godine ostalo tek petnaestak ljudi pod zaštitom italijanskog KFOR-a, a danas ih tamo živi preko hiljadu. Ta deca koja su se tamo rodila i ostala dočekaće generacije koje su se sticajem okolnosti rodile u centralnoj Srbiji.

Postoji i Božija pravda, a svetinje poput Pećke patrijaršije same sebe brane kroz vekove. Ona nije prvi put bila ugrožena '99. godine, niti je prvi put gorela 1981. godine. I u vreme Turaka su imali ambiciju da je unište, pa niko nije uspeo. Pošto uz dobre ljude uvek stoji Bog, Kosmet će ponovo biti deo Srbije i prostor za sve one koji žele u njemu da žive uz poštovanje te svete srpske zemlje.

Danas nemam onu mladalačku ambiciju o etničkom čišćenju iz '98. godine, jer tamo ima i časnih Albanaca koji danas podjednako teško žive pod vlašću Aljbina Kurtija. Mlađe generacije tamo više nisu tako ruralne i zaluđene velikoalbanskim idejama, oni znaju da se lepo živi u Londonu i Parizu, a stariji znaju da se najbolje leče u Beogradu i veruju našem zdravstvu više nego onom u Prištini. Kosmet će uvek biti srpski jer čak i oni koji su ga oteli više veruju Srbiji nego privremenom rukovodstvu u Prištini.

Aljbin Kurti pati od frustracija sopstvene nebitnosti iz vremena kada su za Albance ključni bili Tači, Haradinaj i Čeku. Istorija će ga pamtiti po lošem, a oni sami će se sve više sećati Ibrahima Rugove koji je voleo svoj narod, ali je poštovao Republiku Srbiju kao matičnu državu. Kamo sreće da su nastavili njegovim putem, živeli bi mnogo bolje.

Nijedna okupacija ne traje večno, pa neće ni ova. Čekali smo petsto godina da odu Turci, pa ćemo dočekati i da ode KFOR, a sa njim i svi oni koji su sa njim došli. Naša dužnost je da opominjemo dolazeće generacije da nikada ne zaborave kolika nam je to svetinja i da je ona naša.

Voditeljka: Snežana, hvala vam najlepše na ovom divnom i istorijskom intervjuu.